

СЕКЦІЯ 3 ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 336.24.07/.08:349.2
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-6-3>

ТРУДОВІ ПРАВА І ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Козуб Ірина Георгіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського права та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-7744-5970

Біленець Дарія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського права та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0003-0866-0698

Попри чинне законодавство, працівники митної служби стикаються з низкою проблем, серед яких недостатній рівень матеріального забезпечення, відсутність спеціалізованих нормативних положень, які враховують специфіку їхньої діяльності, а також складнощі у вирішенні трудових спорів.

***Метою** статті є аналіз чинного правового регулювання оплати праці працівників митної служби України, виявлення основних проблем у цій сфері й обґрунтування шляхів їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду.*

***Методи.** У дослідженні застосовано загальнонаукові методи, зокрема системний аналіз для оцінки правового регулювання оплати праці працівників митної служби, порівняльний метод для аналізу досвіду країн ЄС, а також метод прогнозування для визначення перспективних напрямів реформування цієї сфери.*

***Результати.** Проведений аналіз показав, що, незважаючи на наявність законодавчої бази, працівники митної служби стикаються з низкою проблем: недостатній рівень матеріального забезпечення, брак спеціалізованих нормативних положень, які враховують специфіку їхньої діяльності, а також складнощі у вирішенні трудових спорів. Особливу увагу приділено соціальним гарантіям, включно з пенсійним забезпеченням, страхуванням, матеріальною допомогою та компенсацією за невикористані відпустки. Реформи митної служби часто супроводжуються організаційними змінами, які спричиняють соціальну напругу серед працівників і впливають на їх трудову стабільність. Визначено необхідність професійного розвитку працівників, підвищення їх кваліфікації відповідно до сучасних викликів і міжнародних стандартів. У статті обґрунтовано доцільність адаптації найкращих практик ЄС, як-от колективні договори, соціальні пільги та психологічна підтримка, до українських реалій.*

***Висновки.** Для вдосконалення правового регулювання й умов праці працівників митної служби запропоновано: реформування нормативно-правової бази, підвищення рівня фінансування, впровадження автоматизованих систем аналізу ризиків та електронного декларування. Реалізація цих заходів сприятиме зменшенню навантаження на працівників, підвищенню ефективності роботи митної служби, її інтеграції у європейський правовий простір та відповідності сучасним стандартам глобалізації.*

***Ключові слова:** трудові права, соціальні гарантії, працівники митних органів, державна служба, професійний розвиток, міжнародний досвід, соціальний захист, реформи митної служби, умови праці.*

LABOR RIGHTS AND GUARANTEES FOR CUSTOMS OFFICERS: THEORY AND PRACTICE

Kozub Iryna Heorhiivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Civil, Commercial Law,
and Private Law Disciplines,
Chernivtsi Law Institute of the National University "Odesa Law Academy"
<https://orcid.org/0000-0001-7744-5970>

Bilenets Daria Anatoliivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Civil, Commercial Law,
and Private Law Disciplines,
Chernivtsi Law Institute of the National University "Odesa Law Academy"
<https://orcid.org/0000-0003-0866-0698>

Despite the existing legislation, customs officers face a range of issues, including insufficient material support, the absence of specialized regulatory provisions that address the specifics of their activities, and difficulties in resolving labor disputes.

Objective. *This article aims to analyze the current legal regulation of labor remuneration for customs officers in Ukraine, identify the key issues in this area, and substantiate possible solutions, considering international experience.*

Methods. *The research employs general scientific methods, including systemic analysis to assess the legal framework governing labor remuneration for customs officers, the comparative method to analyze the experience of EU countries, and the forecasting method to identify prospective directions for reforming this sphere.*

Results. *The conducted analysis reveals that, despite the presence of a legal framework, customs officers encounter several challenges: insufficient material support, the lack of specialized regulatory provisions tailored to their specific activities, and difficulties in resolving labor disputes. Special attention is given to social guarantees, including pension benefits, insurance, material assistance, and compensation for unused leave. Customs service reforms are often accompanied by organizational changes that exacerbate social tension among employees and affect their job stability. The necessity of professional development for customs officers, including training and qualification enhancement in line with modern challenges and international standards, has been highlighted. The article substantiates the appropriateness of adapting best EU practices, such as collective agreements, social benefits, and psychological support, to the Ukrainian context.*

Conclusions. *To improve the legal regulation and working conditions of customs officers, the following measures are proposed: reforming the regulatory framework, increasing funding, and introducing modern technologies such as automated risk analysis systems and electronic declaration processes. Implementing these measures will reduce the workload on employees, enhance the efficiency of customs services, facilitate their integration into the European legal framework, and ensure compliance with modern globalization standards.*

Key words: *labor rights, social guarantees, customs officers, public service, professional development, international experience, social protection, customs service reforms, working conditions.*

Вступ. Трудові права та гарантії працівників митних органів є важливим елементом забезпечення ефективної роботи державної служби. Умови праці, рівень соціального захисту й дотримання трудових прав безпосередньо впливають на якість виконання службових завдань, які відіграють ключову роль у забезпеченні економічної безпеки країни та захисті національних інтересів.

Незважаючи на існування трудового законодавства України, яке встановлює загальні засади регулювання трудових відносин, специфіка діяльності митних органів потребує врахування особливих умов роботи. До таких умов належать змінні графіки, високий рівень відповідальності та специфічні ризики, пов'язані з виконанням службових обов'язків. Однак на практиці існує низка проблем, які перешкоджають належній реалізації трудових прав працівників митної служби.

Серед основних викликів виділяються недостатній рівень матеріального забезпечення, відсутність спеціалізованих норм, що враховують специфіку роботи митних органів, і труднощі у вирішенні трудових спорів. Крім того, часті організаційні зміни, пов'язані з реформами митної служби, створюють додаткову соціальну напругу серед працівників і негативно впливають на їх трудову стабільність.

Ці проблеми потребують системного вирішення, яке передбачає вдосконалення правового регулювання, створення механізмів захисту прав працівників та підвищення рівня соціального забезпечення. Лише за умов ефективної реалізації трудових прав працівників митної служби можна досягти стабільного функціонування цієї важливої складової державного управління.

1. Правове регулювання трудових прав працівників

Трудові права та гарантії працівників митних органів відіграють важливу роль у забез-

печенні ефективності їхньої роботи, а також у створенні належних умов для виконання покладених на них завдань. Основні положення щодо трудових відносин у митних органах регулюються Кодексом законів про працю України (КЗпП) (ВРУ, 1971), Законом України «Про державну службу» (ВРУ, 2015), Митним кодексом України (ВРУ, 2012) та іншими нормативно-правовими актами. Ці документи встановлюють норми, які гарантують права працівників, регулюють їх обов'язки та визначають специфічні умови роботи.

Кадрове забезпечення Державної митної служби України – це комплексна нормативно-регульована, процедурно-організаційна діяльність, яка здійснюється спеціально-уповноваженими суб'єктами (як зовнішніми, так і внутрішніми) з метою впорядкування роботи його кадрового складу, забезпечення й захисту основних трудових прав та інтересів працівників, професійного навчання та виховання кадрів для Держмитслужби, поповнення кадрового складу відомства (формування його кадрового резерву), аналізу, планування та контролю кадрових процесів, визначення перспективи їх розвитку та шляхів удосконалення (Колобиліна, 2023: 186).

Працівники митних органів, відповідно до Закону України «Про державну службу» (ВРУ, 2015), є державними службовцями, тому їх трудові відносини підлягають спеціальному правовому регулюванню. Відповідно до цього закону, державний службовець зобов'язаний дотримуватися Конституції та законів України, діяти у межах своїх повноважень, а також захищати права та інтереси громадян. Працівники митної служби, крім загальних вимог до державних службовців, повинні забезпечувати виконання митного законодавства, контролювати переміщення товарів через кордон, запобігати порушенням митних правил та боротися з контрабандою.

2. Особливості трудових умов працівників митної служби

Ефективне управління персоналом є однією з ключових умов забезпечення належного функціонування митної служби України. Основну роль у реалізації державної політики у сфері управління та розвитку персоналу відіграє Департамент управління та розвитку персоналу Державної митної служби України. Його завдання полягають у забезпеченні підбору персоналу, контролі за дотриманням трудового законодавства, організації навчання, підвищення кваліфікації працівників та оцінювання результатів їхньої службової діяльності (Управління ДМСУ, 2024).

Трудові права працівників митних органів, зокрема, передбачають право на безпечні умови праці, отримання своєчасної та справедливої оплати праці, право на відпочинок, соціальний захист і професійний розвиток. Відповідно до Конституції України (ВРУ, 1996) кожен має право на працю, що передбачає можливість заробляти на життя працюю, яку він вільно вибирає або на яку вільно погоджується. Працівники митних органів не є винятком із цього правила.

Згідно зі статтею 50 КЗпП (ВРУ, 1971), нормальна тривалість робочого часу працівників

не може перевищувати 40 годин на тиждень. Проте специфіка роботи митних органів, зокрема їхня необхідність забезпечувати безперервність митного контролю, часто передбачає ненормований робочий день.

Відповідно до статті 56 КЗпП (ВРУ, 1971), ненормований робочий день допускається для працівників, чия робота не піддається точному обліку в часі. У цьому контексті важливим є дотримання балансу між інтересами служби та правами працівників, зокрема компенсація за понаднормову роботу.

Оплата праці працівників митної служби регулюється Законом України «Про оплату праці» (ВРУ, 1995). Стаття 94 цього Закону визначає, що заробітна плата включає основну заробітну плату, додаткову заробітну плату й інші заохочувальні виплати.

Працівники митної служби, які працюють у нічний час, у святкові чи неробочі дні, мають право на підвищену оплату праці відповідно до статті 107 КЗпП (ВРУ, 1971). Водночас через обмеження у фінансуванні питання належного рівня заробітної плати для працівників митних органів залишається одним із ключових викликів, що потребує вирішення.

Соціальні гарантії для працівників митних органів передбачають право на пенсійне забезпечення, матеріальну допомогу, компенсацію за невикористану відпустку, а також страхування від нещасних випадків на виробництві. Стаття 48 Закону України «Про державну службу» (ВРУ, 2015) встановлює, що державні службовці мають право на матеріальну допомогу для вирішення соціально- побутових питань і на лікування. Проте в умовах реформування митної служби реалізація цих прав часто стикається з проблемами через недостатнє фінансування.

Практика свідчить, що працівники митних органів нерідко стикаються з проблемами порушення їх трудових прав. Однією з основних причин є складність у вирішенні трудових спорів. Відповідно до статті 221 КЗпП (ВРУ, 1971), трудові спори розглядаються комісіями з трудових спорів, а у випадку незгоди з рішенням таких комісій – судами. Однак тривалість і складність цих процедур значно ускладнюють захист прав працівників митної служби.

Окрему увагу слід приділити питанням професійного розвитку працівників митної служби. Стаття 48 Закону України «Про державну службу» (ВРУ, 2015) передбачає, що державні службовці мають право на підвищення кваліфікації. З урахуванням швидких змін у законодавстві, міжнародних нормах і технологіях регулярне навчання є необхідністю. У митній службі особливу важливість мають знання міжнародного митного законодавства, навички роботи з автоматизованими системами контролю, а також уміння аналізувати ризики та запобігати порушенням митних правил.

Для підвищення ефективності роботи митної служби доцільно впроваджувати сучасні технології, як-от електронне декларування, автоматизовані системи аналізу ризиків та електронні платформи для взаємодії з бізнесом і громадянами. Однак впровадження

таких рішень потребує належного фінансування й забезпечення працівників відповідними технічними засобами.

Важливо надавати працівникам можливість навчатися, прогресувати, заохочувати та розвивати їхній творчий потенціал. Це можна забезпечити проведенням спеціальних навчальних семінарів, курсів підвищення кваліфікації, спортивних годин, тимбилдингу тощо. Але все ж основною проблемою сьогодні є розмір заробітної плати працівників митних органів. Попри велику кількість премій, надбавок і доплат заробітна плата за сучасними мірками залишається доволі низькою, належно не заохочує працівників до якісного виконання своїх обов'язків і підвищення результативності, а, навпаки, змушує подумати про зміну роботи чи спонукає до злочинних дій, хабарництва (Ганас, 2020: 18).

3. Міжнародний досвід і перспективи вдосконалення

У контексті міжнародного досвіду важливо враховувати практики країн ЄС, де трудові права працівників митної служби регулюються колективними договорами. Наприклад, у Німеччині та Франції такі договори передбачають додаткові компенсації за роботу в нічний час, психологічну підтримку, а також програми реабілітації для працівників, які працюють у стресових умовах. Адаптація таких механізмів до українських реалій сприятиме підвищенню мотивації працівників і покращенню умов їх праці.

Трудові права і гарантії працівників митних органів потребують системного підходу до їх забезпечення. Актуальними завданнями є вдосконалення нормативно-правової бази, забезпечення належного фінансування, впровадження сучасних технологій та підтримка професійного розвитку працівників. Реалізація цих кроків сприятиме підвищенню ефективності роботи митних органів і забезпеченню прав працівників відповідно до міжнародних стандартів.

Висновки. Трудові права та гарантії працівників митних органів є основою їхньої ефективної роботи. Від належних умов праці, соціального захисту та регулювання трудових відносин залежить виконання завдань, що впливають на економічну безпеку держави. Попри чинне законодавство, є суттєві проблеми в реалізації цих прав, зокрема недостатнє матеріальне забезпечення, відсутність норм, які враховують специфіку роботи, і складність вирішення трудових спорів.

Для вирішення проблем потрібно вдосконалити правове регулювання, підвищити фінансування й забезпечити соціальний захист працівників. Важливими заходами є впровадження електронного декларування, автоматизованих систем аналізу ризиків і програм професійного навчання. Ці кроки сприятимуть підвищенню ефективності роботи митних органів.

Міжнародний досвід ЄС демонструє, що колективні договори, соціальні пільги та психологічна підтримка створюють стабільні умови праці. Адаптація цих практик в Україні дасть змогу покращити роботу митної служби, інтегрувати її в європейський правовий простір і відповідати сучасним викликам глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс законів про працю України : Закон від 10.12.1971 № 322- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n123> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 26.10.2024).
3. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення 26.10.2024).
4. Колобиліна О. О. Поняття кадрового забезпечення Державної митної служби України. 2023. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_182.pdf (дата звернення 26.10.2024).
5. Управління та розвиток персоналу ДМСУ. <https://customs.gov.ua/upravlinnia-personalom> (дата звернення 26.10.2024).
6. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.10.2024).
7. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр> (дата звернення 26.10.2024).
8. Ганас Л. М., Дорощ О. І., Білець Л. В. Особливості мотивування працівників митних органів. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2020. Вип. 2 (1). С. 13–20.

REFERENCES:

1. Labour Code of Ukraine (1971). *Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy [Labour Code of Ukraine]*: Law of December 10, 1971 No. 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n123> (accessed: October 26, 2024).
2. On Civil Service (2015). *Pro derzhavnu sluzhbu [On Civil Service]*: Law of Ukraine of December 10, 2015 No. 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (accessed: October 26, 2024).
3. Customs Code of Ukraine (2012). *Mytnyi kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine]*: Law of March 13, 2012 No. 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (accessed: October 26, 2024).
4. Kolobylina, O.O. (2023). *Poniattia kadrovoho zabezpechennia Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy [The Concept of Human Resources Management in the State Customs Service of Ukraine]*. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_182.pdf (accessed: October 26, 2024).
5. State Customs Service of Ukraine (2024). *Upravlinnia ta rozvytok personalu DMSU [Personnel Management and Development of the State Customs Service of Ukraine]*. URL: <https://customs.gov.ua/upravlinnia-personalom> (accessed: October 26, 2024).
6. Constitution of Ukraine (1996). *Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]*: Law of June 28, 1996 No. 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: October 26, 2024).
7. On Labour Remuneration (1995). *Pro oplatu pratsi [On Labour Remuneration]*: Law of March 24, 1995 No. 108/95-VR. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр> (accessed: October 26, 2024).
8. Hanas, L.M., Dorosh, O.I., Bilets, L.V. (2020). *Osoblyvosti motyvuvannia pratsivnykiv mytnykh orhaniv [Features of Motivating Customs Officers]*. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku – Management and Entrepreneurship in Ukraine: Formation Stages and Development Issues*. Vol. 2 (1). P. 13–20.